

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінде 6D020500 –
Филология мамандығы бойынша
Хасенов Болат Рашидовичтің Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған
«Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы
диссертациялық жұмысына отандық ғылыми кеңесші, филология
ғылымдарының докторы, доцент Алмагуль Советовна Адилованың

ПІКІРІ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазақ тілі дыбыстарының даму жолы, олардың дүниетаным тұрғысынан жіктелуі, дыбыс символизмі сөйлеу онтогенезі, психоаналитика, мифология, дінтану, этнография секілді ғылым салаларының тоғысында сипатталуынан көрінеді.

Зерттеу жұмысында дыбыс символизмінің адамзат баласының прототіліне, тілдің пайда болуына, эволюциясына ықпалын қарастыру негізінде қазіргі лингвистикада қалыптасқан «тілдік таңба уәжсіз» деген қағиданың (Ф.де Соссюр) түркі тілдеріне, оның ішінде қазақ тіліне жат екендігі көрсетіледі.

Б.Р.Хасеновтің зерттеу жұмысы алдыға қойылған мақсатқа сай орындалып, көзделген міндеттер шешілді.

Диссертацияда балалар сөйлеуі жазылған аудиожазбалар, балалар суреттері, Скопус мәліметтер базасындағы журналдар, ASJP – деректер базасы, Аустраниялық базистік лексика деректер базасы, С.Старостиннің “Бабыл мұнарасы” атты Этимологиялық деректер базасы (LWED), М.Қашқаридың сөздігі, “Түркі тілдерінің этимологиялық сөздігі” (1974, 1989, 2000, 2003), “Древнетюркский словарь”, Ә.Т.Қайдардың “Структура односложных корней и основы в казахском языке” (ОКО) еңбегі, Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі (2008) деректері негізінде филогенез қысқаша түрде онтогенезде қайталанатыны, Сводеш тізіміндегі қарапайым бинарлы ұғымдардың саралануындағы дыбыс символизмінің рөлі туралы тұжырымдар мен қорытындылар ұсынылған. Ізденушінің талдаулары сенімді әдістерге негізделген. Диссертациялық жұмыстың құрылымдық бөліктері жүйелі және дәлелді.

Диссертант бала тіліндегі дыбыстардың даму жолына қарап, филогенездегі дыбыстардың эволюциясын болжай келіп, алғашқы дыбыс/сөз ретінде баланың інгәсын (нә) атайды және оның сөйлеу аппаратын “дайындауда”, тіл дыбыстарының қалыптасуындағы рөлін, оның заттық бейнесі шеңбер ішінде нүктесі бар таңба екенін көрсетеді, сондай-ақ бұл таңбаны жалпы адамзат баласына ортақ түсініктер арқылы интерпретациялау негізінде түркілердің түр-түс символикасы автохтонды екенін дәлелдеуге ұмтылады; дүниенің төрт бұрышы универсалды ұғымы арқылы түркі тіл

дыбыстарын жіктеуге «кіндік-нүкте және үш қоршау» ұғымын қолдануды ұсынады; қазақ тіліндегі базистік лексикада дыбыс символикалы сөздер басым екенін тілдік деректер арқылы нақтылайды.

Аталған мәселелер жұмыстың жаңашылдығын әрі өзектілігін көрсетеді. Ізденуші когнитивтік, лингвистикалық, метафизикалық таным негізінде «көп пәнділік ыңғайдағы» зерттеу жұмысын ұсынған, ал мұның өзі диссертанттың өз зерттеу нысаны бойынша дәлелді, сенімді материалдар бойынша жаңашыл, соны тұжырымдар жасауына мүмкіндік берген.

Хасенов Болат Рашидовичтің диссертациялық зерттеуінің теориялық құндылығы ретінде ондағы тұжырымдар, болжамдар, нәтижелер мен әдістер қазақ тілі дыбыстарының дамуын жаңа қырынан сипаттауға мүмкіндік жасайтынын атауға болады.

Зерттеу жұмысындағы нәтижелерді жоғары оқу орындарында фонетика, лексикология, тіл біліміне кіріспе, тіл тарихы, тіл ғылымының жаңа бағыттары бойынша дәріс, семинар сабақтарында пайдалануға болады.

Б.Р.Хасеновтің диссертациялық жұмысы кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен, қосымшадан тұрады.

Ізденуші зерттеу жұмысының нәтижелері мен қорытындылары туралы отандық және шетелдік басылымдарда, халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда 9 мақала жариялады. Оның ішінде Скопус халықаралық мәліметтер базасындағы журналда – 2 (біреуі ResearchGate базасында да тіркелген), ҚР БҒБ Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитеті бекіткен тізімдегі журналдарда – 3, халықаралық конференция жинақтарында – 4 мақала жарияланды. Диссертацияның тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануы жеткілікті.

Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қорғауға ұсынылған диссертация дербес, толық аяқталған, ішкі бірлігі сақталған жұмыс болып табылады. Зерттеу жұмысы «Ғылыми дәрежелер беру ережелері» талаптарына сәйкес орындалған.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, Хасенов Болат Рашидовичтің 6D020500 – Филология мамандығы бойынша Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын қорғауға ұсынамын.

Ғылыми кеңесші, академик
Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университетінің
профессоры, ф.ғ.д.

Адилова А.С.